

Keer je om naar mij: dwaasheid, schuld en ommekeer in Jeremia

Ds. Jannica de Prenter

1. Doof en blind zijn voor Gods Woord

Terugkeer is een belangrijk thema in Jeremia. We hebben in de vorige bijeenkomst gezien dat het werkwoord *šūb* een zeer centraal sleutelwoord is in het boek Jeremia. Het betekent letterlijk ‘omkeren’ of ‘terugkeren’. Het gaat daarbij om het wandelen op een verkeerde weg, los van God en zijn geboden. In Jer 4-9 wordt het ‘niet terugkeren’ naar God ook sterk verbonden met het thema van doofheid en blindheid voor Gods woord. Dit thema wordt al in Jer 4:22 geïntroduceerd, waar de Enige over zijn volk zegt dat ze dwaas en zonder enig verstand met hun leven omgaan. In de Bijbelse wijsheidsliteratuur is dwaasheid de antithese van wijsheid of *ḥokmâ*, die steeds hand in hand gaat met het doen van gerechtigheid. Wijsheid verwijst in het Bijbelse denken niet alleen naar een verstandige levenswijze, maar vaak ook naar kunde of vaardigheid. Juist die praktische betekenis van *ḥokmâ* speelt in het boek Jeremia een rol. Spottend zegt de profeet in Jer 4 dat Gods volk wijs is geworden in het doen het kwaad. Wijsheid betekent hier ‘bedrevenheid’.

Jer 4:22

De HEER zegt: ‘Dwaas is mijn volk,
het is met mij niet vertrouwd.
Het zijn kinderen zonder verstand,
inzicht hebben ze niet.
Zij zijn wel wijs, maar in het kwaad;
tot het goede zijn ze niet in staat’.

De dwaasheid van het volk komt verderop terug, met name in het vijfde hoofdstuk, waar dwaasheid verbonden wordt met doofheid en blindheid. Dwaasheid is niet kunnen zien wat de rechte wegen zijn, en doof zijn voor Gods woord.

Jer 5:20-29 (NBV)

²⁰Zeg het volk van Jakob
en roep Juda toe:
²¹Luister toch, dwaas en onverstandig volk,
dat ogen heeft, maar niet ziet,
en oren heeft, maar niet hoort.

²²Hebben jullie geen ontzag voor mij?
- spreekt de HEER.

Beven jullie niet voor mij?

A Ik heb met zand de zee aan banden gelegd,
haar een vaste grens gesteld.
Haar golven donderen, maar tevergeefs,
ze bruisen onstuimig, maar worden gestuit.
²³Maar dit volk is *koppig en opstandig*,
het is *zijn eigen weg gegaan*.

²⁴Zij zeiden niet:
“Wij moeten ontzag hebben voor de HEER onze God,
die ons tijdig regen geeft in het najaar en voorjaar,
die een vaste oogsttijd geeft.”

²⁵Jullie zonden hebben deze orde verstoord,
welvaart bleef door jullie wandaden uit.
B ²⁶Ik trof schurken aan onder mijn volk,
ineengedoken als vogelvangsters loeren ze rond.
Ze zetten een val, ze jagen op mensen.
²⁷Zoals een korf vol vogels is,
zo zijn hun huizen vol gestolen goed.
Daardoor zijn ze machtig en rijk.
²⁸Ze zijn vadsig en vet
en slechter dan slecht.
Ze staan het recht in de weg,
wat wezen toekomt laat hun koud,
de belangen van de armen dienen ze niet.

²⁹Zou ik zo'n volk niet straffen?

- spreekt de HEER.

Zou ik mij niet wreken op een volk dat zo iets doet?

Jer 5 is te lezen als een treurlied dat de koppigheid van Juda aanklaagt. Het hele gedeelte bestaat uit vier bedrijven (vv. 1-9; 10-14; 15-19; 20-29) die uitlopen op de conclusie dat er verschrikkelijke en afschuwelijke dingen gebeuren in het land (Jer 5:30). Met de oproep 'verkondig dit in het huis van Jakob en laat het horen in Juda' (Jer 5:20) begint het vierde gedeelte. Jeremia herhaalt wat hij al eerder gezegd heeft in 4:22: het volk van Juda gedraagt zich dwaas en onverstandig. Ze hebben wel ogen, maar zijn ziende blind; ze hebben wel oren, maar horen niet (vgl. Jer 6:10). Daarna volgen er twee paragrafen die gemarkeerd worden door twee retorische vragen, waarbij het *n^eum 'ādōnāy* 'Godspraak van de Heer', steeds in het midden wordt geplaatst. In de eerste paragraaf schetst de profeet een scherp contrast tussen de scheppingsorde en het gedrag van Israël. Terwijl de zee de grenzen respecteert die de Eeuwige getrokken heeft, en zelfs de onstuimige golven zich laten stuiten, is het volk van Juda 'weerbarstig' (*sōrēr*) en zijn ze 'afgeweken' (*sārū*) om hun eigen wegen te gaan (Jer 5:23). Zowel het woord *sōrēr* als het werkwoord *sārū* zijn afgeleid van de stam *sūr* dat de betekenis heeft van 'de rechte weg afbuigen'. Juda heeft de Enige haar rug toegekeerd en is de weg van de dwaasheid ingeslagen; de weg die haaks staat op Gods scheppingsorde waarin ieder schepsel haar eigen plaats kent. Terwijl in de eerste paragraaf geen ontzag hebben voor God centraal staat, gaat het in de tweede paragraaf (vv. 26-28) om sociale wandaden: er wordt gestolen en bedrogen; voor armen en wezen wordt niet gezorgd. Zoals vogels opééngepakkt zitten in een vogelkooi, zo vol liggen hun huizen met gestolen goed.

Het beeld van Juda als dwaas en opstandig volk, dat blind is geworden voor het scheppingswerk van de Enige, komt nog sterker naar voren in de profetie in Jer 8. Waar het Jeremia steeds om gaat is de omkering van het versteende hart. Tegen de verlamming en de blindheid in, probeert hij ruimte te scheppen voor nieuwe wegen.

Jer 8:4-12 (NBV)

⁴Zeg tegen hen: dit zegt de HEER:

Als iemand valt, staat hij toch op?

Als iemand *afdwaalt*, *keert hij toch terug?*

⁵Waarom blijft dit volk dan *dwalen*,

waarom blijft Jeruzalem ontrouw,

houdt het vast aan bedrog,

weigert het *terug te keren?*

⁶Ik heb goed naar hen geluisterd –
 wat ze zeggen is gelogen.
 Niemand heeft berouw over het kwaad,
 niemand zegt: “Hoe kon ik dit ooit doen?”
Ze hollen steeds maar door
 als een paard dat zich in de strijd stort.
⁷De ooievaar aan de hemel,
 de tortelduif en de gierzwaluw
 kennen de tijd van hun trek,
 maar mijn volk kent niet de orde van de HEER.
⁸Hoe durven jullie te zeggen: “Wij zijn wijzen,
 wij hebben de wet van de HEER”?
 De pen van de schrijvers heeft hem vervalst.
⁹De wijzen zullen te schande staan,
 ten einde raad, ze lopen in een val.
 Ze hebben de woorden van de HEER verworpen,
 wat voor wijsheid rest hun nog?
¹⁰Daarom geef ik hun vrouwen weg,
 hun akkers geef ik aan veroveraars.
 Want iedereen, van groot tot klein,
 is op eigen voordeel uit,
 van profeet tot priester,
 ieder pleegt bedrog.
¹¹Ze verklaren de wond van mijn volk
 lichtvaardig voor genezen,
 ze zeggen: “Alles gaat naar wens”.
 Nee, niets gaat naar wens!
¹²Schamen zij zich voor hun wandaden?
 Integendeel, ze weten niet wat schaamte is.
 Daarom komen ze ten val, de één na de ander,
 op het moment dat ik ze straf komen ze ten val
 - zegt de HEER.

Ook deze profetische passage wordt afgebakend door profetische formules die het begin en einde markeren. De profetie begint met de formule ‘dit zegt de HEER’ (*kô ’amar ’ādōnāy*). In vv. 8:4-6 komt het sleutelwoord *šūb* maar liefst vijf keer voor. In vers 6 valt dit wat weg in de NBV. De Naardense Bijbel heeft een beter alternatief en vertaalt met: ‘ieder heeft zich afgekeerd en draaft maar door’. Jeremia benadrukt dat er een radicale omkering nodig is. Maar daarvoor ontstaat pas ruimte als de koppige en halsstarrige houding van de mens doorbroken wordt. Jeremia ziet dat zijn volk willens en wetens de verkeerde keuzes maakt en dat het met alle winden meedraait. Ze komen niet tot ommekeer omdat hun hart niet veranderd is. Tegen beter weten in, weigeren ze te veranderen en blijven ze hun eigen gang gaan. Deze houding heeft voor Jeremia iets onnatuurlijks en tegendraads. Jeremia gebruikt dan ook beelden uit de natuur om de losgeslagen houding van het volk te illustreren.

Jeremia vergelijkt het dwarse en opstandige volk, dat blijft weigeren terug te keren naar de HEER, met paarden die zich in de strijd stortten (Jer 8:6). Met de ontrouw van Jeruzalem (Jer 8:5) bedoelt hij dat het volk zich afgekeerd heeft van de Enige, door zich in de bedriegerij van de afgoden te stortten. Het volk denkt houvast gevonden te hebben in afgoden die nietig zijn en niets dan wind zijn

(*heḅel*) en van wie geen hulp te verwachten is (Jer 2:5,8). Maar wie zichzelf voor de gek houdt, wie draait met de waarheid en wegvlucht in de nietigheid, kan bijna niet meer stoppen. Wie vast komt te zitten in bedrog, is als een strijdswagen met oorlogspaarden. Als die eenmaal doordenderen op de ingeslagen weg, zijn ze niet meer te houden. Jeremia zegt hier: jullie zijn koppig, doldriest, onbezonnen en losgeslagen. Jullie draven maar door en weten van geen ophouden.

Vervolgens laat Jeremia in vers 7 onze blik vallen op de trekvogels. Als eerste noemt Jeremia de ooievaar, die ook in Ps 104:17 wordt genoemd. Elk jaar vliegen ze van zuidelijk Afrika naar Europa, in één rechte baan, zonder op te houden. Jeremia spreekt dan ook over de ooievaar ‘aan de hemel’. Daarna noemt Jeremia de tortelduif (vgl. Hl 2:12), de gierzwaluw (vgl. Jes 38:14) en de lijster. De betekenis van de namen van de vogels hebben een veelzeggende betekenis.

- Ooievaar betekent getrouwe (*ḥasîdâ* > *ḥeṣed* ‘trouw’).
- Tortelduif of *tôr* komt van het werkwoord *tûr* ‘verkennen’, ‘onderzoeken’.
- De zwaluw *sûs* heeft de betekenis van ‘snel zijn’.
- De lijster of kraanvogel betekent waarschijnlijk ‘babbelen’ of ‘kwetteren’ (*’āgûr* > van Akk. *iguru* – betekenis is onzeker).¹

Kijk toch eens naar de ooievaars aan de hemel, zegt Jeremia tot het volk. Al hebben ze duizenden kilometers gevlogen, ze weten altijd de weg naar hun nest terug te vinden. En kijk eens naar de tortelduif die in het voorjaar haar nesten bouwt en zo de lente aankondigt, of naar de gierzwaluw: ze kennen de tijd van hun trek; ze zijn gericht op hun schepper en kennen de orde van de natuur. Zij weten wel wanneer zij terug moeten keren.

Vers 10-11 is vrijwel identiek aan Jer 6:12-15. Hier klinkt opnieuw de dreiging van de vernietiging. Akkers zullen vallen in de handen van vreemde veroveraars, en vrouwen zullen tot slaaf gemaakt worden. Jeremia spreekt hier opnieuw vanuit de context van oorlog waarin vrouwen vaak het slachtoffer zijn van geweld. Het volk denkt dat alles naar wens gaat, maar er gaat helemaal niets naar wens. Ze staan op het punt om alles te verliezen. De retorische vraag waarmee deze profetie begon – ‘als iemand valt, dan staat hij toch op?’ – wordt beantwoord in vers 12: ‘daarom komen ze ten val, de één na de ander; op het moment dat ik ze straf, komen ze ten val’. Het thema van het ‘vallen’ ligt zo als een omlijsting om deze profetie heen. Het ‘spreekt de HEER’ (*’amar ’ādōnāy*) sluit de profetie af (vgl. Jer 8:4).

2. Schuld belijden

Ondanks zijn teleurstellingen, bleef Jeremia spreken tot het volk. Steeds was hij uit op de bekering van versteende harten. En daarbij speelt schuld belijden een belangrijke rol. In het veertiende hoofdstuk van Jeremia komt dat prachtig tot uitdrukking. In dit gedeelte horen we een echo van de strijd tussen Jeremia en profeten die slechts verkondigen wat de mensen willen horen. Jeremia zucht van wanhoop en teleurstelling en hij stort zijn hart uit bij de Eeuwige: ‘Ach HEER, hun profeten verkondigen: “Het zwaard zal jullie bespaard blijven en jullie zullen geen honger lijden; ik schenk jullie blijvende vrede in dit land” (Jer 14:13). Maar de Enige verzekert Jeremia dat ze leugens verkondigen, dat hun visioenen holle woorden zijn, die slechts getuigen van hun eigen verzinself (Jer 14:14). Ondanks die bevestiging staat Jeremia alleen in zijn boodschap. Keer op keer roept hij op tot bekering en tot waarachtig gebed. Hij waarschuwt het volk: hun lijden zal niet te overzien zijn. Jeremia hoort de paarden al briesen; hij kan de geur van de dood al ruiken en ziet de lichamen al

¹ In de NBV is de ‘lijster’ of ‘kraanvogel’ weggevalen; vgl. Naardense Bijbel of herziene Statenvertaling.

liggen in de straten van Jeruzalem. In een profetisch visioen, waarin het lijden van de schepping meeklinkt, maakt Jeremia bekend dat na de vertrapping van de aarde, er een droogte volgt die honger en dood met zich mee zal brengen.

Jeremia 14 2:-10 (NBV)

²Juda treurt, de steden kwijnen weg,
in het zwart gehuld zit de bevolking op de grond,
jammerklachten klinken uit Jeruzalem.

³De rijken sturen hun knechten om water.
Ze komen bij de putten,
maar water vinden ze niet.
Met lege kruiken keren ze terug.

*Verslagen en beschaamd
houden ze hun gezicht bedekt.*

⁴De aarde is ontzet over haar eigen opbrengst,
want het heeft niet geregend op het land.

*De boeren staan verslagen,
ze houden hun gezicht bedekt.*

⁵Ja, zelfs de hinde in het veld
laat het jong dat ze wierp in de steek,
want er is geen groen.

⁶Op kale heuvels happen wilde ezels
als jakhalzen naar adem.
Hun ogen breken,
want er is geen gras.

⁷HEER, al getuigen onze wandaden tegen ons,
grijp toch in omwille van uw naam.
Talloze malen waren wij u ontrouw,
wij hebben tegen u gezondigd.

⁸Bron van hoop voor Israël,
redder in tijden van nood,
waarom bent u als een vreemdeling in dit land,
als een reiziger die maar één nacht blijft?

⁹Waarom bent u als een radeloze man,
als een soldaat die ons niet kan redden?

U bent toch in ons midden, HEER,
wij behoren u toch toe?
Laat ons niet in de steek.

¹⁰De HEER zegt over dit volk:

Maar al te graag dwalen ze weg,
ze sparen hun voeten niet.
De HEER scheidt geen behagen meer in hen.
Nu brengt hij hun wandaden in rekening,
nu bestraft hij hun zonden.'

Deze passage heeft een mooie poëtische structuur. We kunnen dit gedeelte beschouwen als een klaaglied waarin een koor van verschillende stemmen als in een beurtzang op elkaar reageren. Jeremia opent zijn lippen en in vv. 1-6 horen we de stem van de Eeuwige. Jeruzalem is in rouw gedompeld. Vanuit haar straten klinkt een gehuil dat naar de hemel reist; binnen haar muren is er geen rust, want Juda zucht en hijgt door de droogte. De mensen lijden onder de doodsprikkel in hun

keel, de levensbedreigende dorst. Jeremia speelt in deze passage met een losjes parallellisme waarbij verschillende beelden elkaar oproepen. In vers 3 wordt gesproken over de 'kleinen' (*š'ôrêhem*), de 'geringen' die door de machtigen naar de waterputten worden gestuurd om hun cisternen te vullen. Maar er is geen water en zij keren met lege handen terug. Ze staan er beschaamd en vernederd bij en bedekken het hoofd. Het hoofd bedekken was in het oude Israël een gebaar van diepe vernedering, schaamte en rouw. In vers 4 klinkt de echo in natuurbeelden. De *'adāmâ*, de rode aarde, staat er verslagen bij, want het heeft niet geregend op het land en ook de boeren staan er beschaamd bij en bedekken hun hoofd. Ze staan met hun handen in het haar, want er is geen land meer om op te werken. De velden en de akkers zijn een woestijn geworden, de aarde draagt geen vruchten meer. In vv. 5-6 verschuift het perspectief naar de wilde dieren, die net als de mensen lijden onder de vreselijke droogte. En ook hier speelt Jeremia met een parallellisme: dit keer tussen de hinden en de wilde ezels. De hinde is in het veld en laat haar pas geworpen jongen in de steek, want er is geen gras. Het is een fenomeen dat in Afrikaanse landen nog steeds gezien wordt in perioden van grote droogte. Wanneer de droogte toeslaat, wint zelfbehoud het van het moederinstinct: hinden geven geen melk meer en verlaten hun jongen om te sterven. Ook de wilde ezels zijn dorstig. Op de kale rotsen happen ze naar adem en steken ze hun kop omhoog zoals de jakhals wanneer hij huilt. De NBV vertaalt hier met 'hun ogen breken'. Het woordje *'ayin* – het Hebreeuwse woord voor 'oog' – kan ironisch genoeg ook 'bron van water' betekenen. Je zou kunnen zeggen: hun ogen zijn waterig geworden; ze huilen vanwege de dorst. En dan klinkt bijna datzelfde zinnetje als refrein: 'want er is geen gras'.

De tegenstem valt in vanaf vers 7. Daar begint het lied van het volk. Hoewel hun koorzang begint met mooie woorden, waarmee zij hun ontrouw en hun zonden belijden en de Enige aanspreken als bron van hoop en redder in tijden van wanhoop, leggen ze de schuld toch vooral bij God. Het is God die zich opstelt als een vreemdeling en als een reiziger die in het midden van de nacht de grens is overgestoken. De NBV vertaalt in vers 9 met 'radeloze man'. Maar het Hebreeuwse werkwoord *dāham* betekent eerder: 'stilstaan' of 'bewegingloos' zijn. Het volk beschuldigt de Enige ervan dat hij niet ingrijpt, dat hij zich niet verroert, zoals de boer die verslagen staat te kijken naar zijn verwoeste akker. De Heer, zo klagen zij, is als een teneergeslagen strijder die niet kan redden.

Het lied eindigt in vers 10 met de koorzang van het Godswoord dat al in vers 1 aangekondigd werd. Bijna minachtend wordt hier gesproken over 'dit volk'. De afstand tussen de Enige en zijn volk wordt zo groot mogelijk gemaakt. Niet ik ben de 'afwezige', - zo luidt het oordeel -, want het zijn jullie die afgedwaald zijn: jullie zijn het, in wie ik geen welbehagen meer heb. Na een narratief gedeelte, eindigt het veertiende hoofdstuk met een gebed van Jeremia, dat zeer indringend begint: 'Laat mijn ogen vloeien van tranen – dag en nacht – ogen, kom niet tot rust' (Jer 14:17). In dit gebed lopen het Godsoordeel en Jeremia's gedachten fluïde in elkaar over. Jeremia huilt om het godsoordeel, om de verloren toekomst van Juda. Zijn bede loopt uit op een collectieve schuldbelijdenis, waarin ook de vorige generaties meeklinken. Hier treedt Jeremia op als voorbidder. Ondanks hun vijandigheid, pleit Jeremia met heel zijn hart voor zijn volk. Wat van generatie op generatie verkeerd is gegaan, neemt hij als een juk op zijn schouders en hij belijdt schuld. Er is geen omhaal van woorden, geen poging om de boodschap te verzachten. Jeremia zegt het zoals het is: dit volk is schuldig. Ze hebben gefaald door te zondigen tegen de Eeuwige, zowel deze generatie als de generaties daarvoor. Het gaat hier dus om een intergenerationele schuld.

Jer 14:20-22 (NBV)

HEER, wij bekennen onze schuld,
en de schuld van onze voorouders:
wij hebben tegen u gezondigd.
Maar verstoot ons toch niet,
doe het niet, omwille van uw naam.
Ontluister uw troon toch niet,
denk aan uw verbond met ons, verbreek het niet.
Breng die nietige goden van andere volken soms regen,
of schenkt de hemel buien uit zichzelf?
U, de HEER, onze God, doet dat toch?
Wij vestigen onze hoop op u,
want u hebt alles gemaakt.

3. Keer je om en kom weer tot bloei!

Jeremia blijft gelukkig niet staan bij het falen, dat leidt tot verwoesting en kaalslag, want met dezelfde passionele scheppingstaal spreekt Jeremia ook over de ballingen die terugkeren naar het land van belofte. We maken even een sprongetje naar Jeremia 31: een hoofdstuk dat bestaat uit visioenen van hoop, waarin de profeet spreekt over de dag waarop de Enige het land van Juda opnieuw zal inzaaien met dieren en mensen, en met zijn volk een nieuw verbond zal sluiten en zijn Thora – de weg ten leven – in hun binnenste zal schrijven (Jer 31:27,33). Versteende harten worden bewerkt tot beddingen die openbloeien van liefde voor Gods gerechtigheid. Op die dag van terugkeer zal de Enige weer hun God zijn, en zij zullen zijn volk zijn.

Jer 31 hoort bij het troostboek van Jeremia (Jer 29-31): een lange tekst die gericht is tot de ballingen. Jeremia is achtergebleven in Jeruzalem. Hij heeft ze zien gaan: de ballingen, dat restje Israël. Jeremia is ervan overtuigd dat er voor de ballingen nog wel hoop is, en hij blijft met hen verbonden. Vanuit Jeruzalem schrijft hij brieven aan de ballingen, die hij citeert aan zijn leerling Baruch. Jer 31 is een tekst die sterk doet denken aan het lied van de bloeiende steppe in Jesaja 35. Op prachtige wijze verbindt Jeremia de vreugde om de ballingen die zullen terugkeren met bruidsmetaforiek, waarin de liefde tussen God en Israël weer ontluikt. Beelden van God, die als een herder zijn volk zal verzamelen en zal leiden, worden vervlochten met beelden van de schepping die uitbarst in vreugde en jubel om alles dat weer groeit en bloeit.

Jeremia 31:2-14 (NBV)

²Dit zegt de HEER:

*In de woestijn kreeg ik Israël lief,
het volk dat aan vernietiging ontkomen was.
Ik ging hun voor en gaf hun vrede.*

³Van ver ben ik naar je toegekomen, *vrouwe Israël.*

*Ik heb je altijd liefgehad,
mijn liefde zal je altijd vergezellen.*

⁴Ik breng je weer tot bloei.

*Je zult weer dansen in de rei
en de tamboerijnen laten klinken.*

⁵In Samaria's bergen zul je wijngaarden planten,
en mogen eten van de eerste vruchten.

⁶De dag breekt aan
dat in Efraïm de wachters op de bergen roepen:

“Kom, laten we op weg gaan naar de Sion,
naar de HEER, onze God!”

⁷Dit zegt de HEER:

Juich van vrede over Jakob,
jubel aan het hoofd van alle volken,
roep het uit, zing een lofzang:
“De HEER heeft zijn volk gered,
en wat er van Israël overbleef bevrijd”.

⁸Ik laat hen uit het noorden *terugkeren*
en *breng hen samen* van de einden der aarde.
Ook blinden en lammen *komen mee*,
ook zwangere vrouwen en vrouwen in barensnood.
In dichte drommen *keren ze terug*.

⁹*Zij komen terug* in tranen,
ze heffen smeekbeden aan,
en ik zal hen leiden.
Ik breng hen naar stromende beken
en voer hen over geëffende wegen;
daar kunnen zij niet struikelen.
Want ik ben voor Israël een vader,
en Efraïm is mijn eerstgeboren zoon.

¹⁰Volken, luister naar de woorden van de HEER,
vertel het verder op de verste eilanden:
Hij die Israël verstrooid heeft,
zal het samenbrengen en het hoeden,
zoals een herder zijn kudde.

¹¹Want de HEER verlost het volk van Jakob,
hij bevrijdt hen uit de hand die sterker was dan zij.

¹²Zij komen juichend naar de Sion,
stralend van vreugde om de gaven van de HEER:
koren, wijn, olijfolie,
en geiten, schapen, koeien.
Zij gedijen als een waterrijke hof,
nooit meer zal het hun aan iets ontbreken.

¹³*Meisjes dansen vrolijk in de rei*,
jongens en grijsaards dansen mee.
Hun rouw verander ik in vreugde, ik troost hen,
hun verdriet vergeten zij.

¹⁴De priesters schenk ik overvloedig offervlees.
Ik overstelp mijn volk met al het goede
- spreekt de HEER.

Dit gedeelte bestaat uit drie strofes. De eerste strofe begint in vers 2 met de profetische formule ‘dit zegt de HEER’ (*kô ’āmar ’ādōnāy*). Jeremia ziet de ballingschap als een woestijntijd. Maar in die woestijn, zo dicht Jeremia, zal de liefde tussen God en zijn volk weer gaan bloeien, en zal Gods genade weer over hen neerdalen (vgl. Hos 11:1,4). In vers 3 valt het woord *’ah^a’bâ*, het Hebreeuwse woord voor liefde. Jeremia’s woorden lopen nu over in een hooglied, een liefdeslied. Israël wordt in

vers 4 aangesproken als ‘vrouw Israël’ (*b^etûlat yisrā’ēl*).² Zoals de liefde die ontluikt tussen twee mensen, zo zal het bloeien tussen God en Israël, zoals uitbottende twijgjes. Israël is weer Gods bruid. Ontroerend mooi zijn de woorden: ‘ik heb je altijd liefgehad, ik zal je altijd vergezellen’. In de Statenvertaling staat het er nog veel stilliger: ‘met eeuwige liefde, heb ik u liefgehad’. In de Hebreeuwse tekst staat het woordje *’ôlām* dat inderdaad ‘eeuwig’ betekent. Gods liefde gaat het menselijk begrip ver te boven. Het is een liefde die niet wijken wil voor het onheil dat de wereld teistert, de haat, en het kwaad dat mensen doen. In vers 3 laat Jeremia ook het werkwoord *māšak* klinken dat ‘duwen’ of ‘trekken’ kan betekenen. ‘Ik sleurde jou’, zou je op poëtische wijze kunnen vertalen. Over de drempel van haar angsten trekt hij zij volk, zoals een bruidegom zijn geliefde bruid. Pas wanneer het woord *’ah^abâ* geklonken heeft, komt er weer beweging in het versteende hart van Israël. Er zal weer vreugde zijn. ‘Je zult weer dansen in de rei’, zingt Jeremia, ‘en tamboerijnen laten klinken’. Ook dit is een beeld dat met het huwelijk te maken heeft. Jeremia heeft het over een reidans: over mannen die in een kring vrolijk klappen met hun handen en vrouwen die zwieren met kleurrijke rokken en met hun rechterhand op de tamboerijnen slaan. Datzelfde beeld komen we tegen in het boek Hooglied:

Hooglied 6:13

Draai rond, meisje van Sulem, draai rond,
draai rond, we willen naar je kijken.
Kijk! Zie je dat meisje uit Sulem,
zoals ze danst tussen de twee reien?

In de bergen van Efraïm staan wachters op de uitkijk, klaar om te vertrekken, om op weg te gaan, terug naar Jeruzalem. De dag van terugkeer zal een dag van vreugde zijn en een nieuw begin. Er zullen weer wijngaarden geplant worden. Akkers zullen weer vol met vruchten staan.

De tweede strofe begint in vers 7, waar dezelfde profetische formule kinkt: ‘dit zegt de HEER’. De reis begint al. Want naast het werkwoord ‘terugkeren’ (*šūb*) klinken ook de werkwoorden ‘verzamelen’ en ‘gaan’: ze drukken allemaal een beweging uit. God keert alles om. Als een Vader gaat hij hen voor en brengt hij hen thuis. Niet over wegen waar zij struikelen, maar over rechte paden: een begaanbare weg. Jeremia ziet het voor zich: het volk van Juda keert terug. Niemand blijft achter, want ook lammen, blinden en zwangere vrouwen keren terug. Gods bevrijding sluit kwetsbaren niet uit. ‘Als in drommen’, dicht Jeremia (Jer 31:8), keren ze terug op hun schreden, met tranen in hun ogen en smeekbeden op hun lippen. Ze jubelen en juichen. Het volk van God komt weer tot bloei.

De derde strofe begint in vers 10. Steeds waren Jeremia’s woorden begonnen met de woorden ‘dit zegt de HEER’. Maar nu is er een overgang van Israël naar de volken: ‘volken, luister naar de woorden van de HEER’. Iedereen moet het horen; alle volken moeten luisteren naar wat God met Israël doet. Er is een sterke echo met de tweede strofe: het is God die het verstrooide volk van Israël zal samenbrengen. Maar nu voegt Jeremia toe dat God hen zal leiden, zoals een herder zijn kudde hoedt. Het lied van Jeremia eindigt prachtig. Jeremia ziet een feestelijke stoet. Juichend komen de ballingen eraan. Opnieuw schrijft Jeremia over meisjes die dansen in de rei. Maar nu dansen ook jongens en grijsaards mee. Mannen, vrouwen, jong en oud. Iedereen doet mee. Hun rouw is veranderd in vreugde.

---

² In de NBV in vers 3.

In dit lied van Jeremia komt de hele natuur weer op adem. In vers 12 dicht Jeremia sprekend hoe het dorre land verandert in een waterrijke hof. Je ziet het voor je. De steppe die zingt, de woestijn die juicht. Wadi's stromen weer vol met water en het land verandert in een bloemenzee. Leeuwentanden, witte brem, paardenbloemen en woestijntulpen, irissen en zonrozen. De woorden van Jeremia doen sterk denken aan Psalm 126.

Psalm 126 (NBV)

¹Toen de HEER het lot van Sion keerde,
was het of wij droomden,
²een lach vulde onze mond,
onze tong brak uit in gejuich.
Toen zeiden alle volken:
'De HEER heeft voor hen iets groots verricht'.
³Ja, de HEER had voor ons iets groots verricht,
we waren vol van vreugde.
⁴Keer ook nu ons lot, HEER,
zoals u water doet weerkeren in de woestijn.
⁵Zij die in tranen zaaien,
zullen oogsten met gejuich.
⁶Wie in tranen op weg gaat,
dragend de buidel met zaad,
zal thuiskomen met gejuich,
dragend de volle schoven.

4. Tot besluit

Wie de tijd neemt om Jeremia aandachtig te lezen, merkt dat er een prachtige lijn zit in het boek. Jeremia toont ons een spirituele doortocht: door de weg te gaan van inkeer en persoonlijke bekering, komen we tot een nieuw verbond, een nieuwe relatie, waarin herschepping plaatsvindt door Gods genade. Allen dan kan de mens weer openbloeien voor Gods schepping. Rechtvaardigheid aan armen en kwetsbaren gaat bij Jeremia hand in hand met ecologische gerechtigheid, met zorg voor de schepping. Wie Jeremia leest, merkt ook hoe Bijbels de encycliek *Laudato si'* is, waarin paus Franciscus oproept tot een mondiale ecologische bekering en steeds benadrukt hoe zeer alle generaties verbonden zijn. In het spoor van Jeremia's profetische woorden, roept deze encycliek op tot bekering, zodat wij weer openbloeien en in grote verbondenheid gaan leven met de schepping, zodat we eindelijk komen tot een liefdevolle eerbied voor Gods schepping en zorg dragen voor ons 'gemeenschappelijk huis'.

Wie met Jeremia op weg gaat, wordt geroepen om tot een nieuw geloof te komen, een nieuw verbond met de Enige en samen met alle generaties te belijden dat we een nieuwe weg moeten inslaan: een weg van inkeer, schuld en ommekeer. Geïnspireerd door de profetische woorden van Jeremia 14, schreef ik het volgende gedicht.

*Hij heeft geroepen en geschreeuwd.
Keer om! Keer om!
Maar niemand die wilde luisteren,
niemand die het wilde horen.
Een roepende in de woestijn,
een eenzaam vechter in de nacht.*

*Met rouw is hij bekleed,
op zijn ogen branden tranen
om het volk van Israël
en om de hele wereld.*

*En toch blijft hij zingen van de schepping,
die zucht en steunt als een vrouw in barensweeën,
als een hijgend hert, wiens ogen breken.
Hij heeft geroepen en geschreeuwd,
om het juk dat hij dragen moest,
om zijn eenzame gevecht.*

*Maar toen heeft hij gebeden:
Wij bekennen onze schuld
en de schuld van onze voorvaderen.
U bent toch de Heer van hemel en aarde?
U bent het toch die de wolken verzamelt?
Was mij schoon van alle schuld!
Reinig mij met uw regen!
Schep een nieuw en zuiver hart in mij!
Dat ik op mag staan en weer leven mag.
Dat ik mens mag zijn, opnieuw geboren.
Dat ik weer leven mag in eerbied
voor het werk van uw handen.
Want U bent toch een genadig God!*

Gespreksvragen

1. Jeremia klaagt steeds de koppigheid en de dwaasheid van het volk aan. Hoe herken jij vandaag in onze wereld de weigering om een nieuwe weg in te slaan als het gaat om de zorg voor de schepping?
2. Jeremia ziet schuld belijden als noodzakelijk kantelpunt voor een werkelijke bekering van het hart. Ben je het eens met Jeremia? Ervaar je zelf in je eigen leven de noodzaak tot schuld belijden?
3. Jeremia heeft het in Jeremia 14 over een intergenerationele schuld. Is er volgens jou een schuld die overgaat van generatie op generatie, als het gaat om de zorg voor de schepping?
4. In Jeremia 31 staat opnieuw tot bloei komen centraal. Kun je voorbeelden met elkaar delen van momenten waarop je een opnieuw openbloeien voor Gods schepping ervaren hebt?

Verkorte bibliografie

Jannica de Prenter, "Tussen woede en onmacht: chaos en schepping: een weg naar ecologische bekering met de profeet Jerema". *De Kovel* 63 (13): 34-51, 2020.

Pierre van Hecke, "Wie goed doet, goed ontmoet... of toch niet? Het daad-gevolgprincipe en zijn tegenstanders", in Hans Ausloos en Bénédicte Lemmelijn (red.), *Bijbelse wijsheid aan het woord*, Acco, 2007, 47-63.

Adrianus van Selms, *Jeremia deel I* (de Prediking van het Oude Testament), Callenbach, 1972.